

KALENDERHÂNE CÂMİİ

Nejat Göyünç

Ernest Mamboury'nin *Constantinople Tourist's Guide*¹ adlı eserinde İstanbul'daki Bizans kiliseleri hakkında bilgi verilirken, Patrik Kyriakos'un 593-605 tarihleri arasında inşa ettirdiği St. Mary Diaconissa kilisesinin Kalenderhâne câmii olduğu, yapının 1924'deki durumunun, en erken IX. yüzyıla kadar inebileceği belirtilir. Fatih Sultan Mehmed'e ait vakfiyelerden ise², onun İstanbul'daki vakıfları arasında bir Bizans kilisesinin ulemâ, zenginler, fakirler ve dervişlerden gelip gidenlere (*ül-sâdirîn va'l-vâridîn min ehli'l-ulemâ va'l-agniyâ va'l-fuqarâ va'l-mesâkin*) «imâret» veya «zâviye» olarak tahsis edildiği, burasının sonradan *Kalenderhâne* adı ile meşhur olduğu anlaşılmaktadır³. Vakfiyelerden tarihsiz ve Arapça olanlarından birisinde bu kilisenin adı «*Ākânâlsvs*» şeklinde kayıtlıdır⁴. Tahsin Öz tarafından *Akanalosos* tarzında okunmuştur⁵. Lâkin orijinal nüsha olmayıp bir suret olan bu vakfiyede, metnin kopyesi sırasında müstensih'in kilisenin ismini yanlış okuyup kaydettiği, doğrusunun *Akataleptos* olduğu araştırmacılar tarafından meydana çıkartılmıştır⁶. XVIII. yüzyılda yaşayan ve devrinin İstanbul câmileri ve onlara bağlı diğer müesseseler hakkında bilgi veren Ayvansarayî

1 Constantinople, 1925, p. 231-232.

2 Bu hususta bak. Osman Ergin, *Fatih imareti vakfiyesi*, İstanbul, 1945, s. 10-41.

3 *Zwei Stiftungsurkunden des Sultans Mehmed II. Fatih*, yayın. ve önsöz : Tahsin Öz, İstanbul, 1935, s. 5 ve 13; *Fatih Mehmet II vakfiyeleri*, Ankara, 1938, s. 323.

4 Tahsin Öz, *aynı eser*, s. 5.

5 Tahsin Öz, *aynı eser*, s. VIII.

6 Semavi Eyice, *İstanbul, petit guide à travers les monuments byzantins et turcs*, İstanbul, 1955, s. 54.

Hafız Hüseyin' Kalenderhâne câmiinden bahs ederken «*câmi-i mez-bûr kiliseden münkalibdir Ebû'l-feth Sultan Mehmed Han'ın ihyâsıdır*» şeklinde bilgi vermektedir⁵. Yukarıdaki kayıtlar araştırmacıların zihinlerini II. Mehmed'in neden Kalenderîlere⁶ bir bina tahsis etmek lüzumunu duyduğu ve *imâret* ile *zâviye* veya *câminin*, hatta XV. yüzyıl sonlarından itibaren arşiv kayıtlarında rastlanan *Kalenderhâne medresesinin* aynı binayı paylaşmış paylaşılmadıkları konusunda ziyadesiyle meşgul etmiştir.

I. Kalenderîlere bina tahsisi meselesi.

Fatih Sultan Mehmed'in, büyük gazâdır diye kendilerine haber salması üzerine, bir çok şeyh, derviş ve *abdâlin*, genç, ihtiyar gelip 1453 baharında İstanbul'un muhasarasına katıldıklarını bazı Osmanlı tarihleri belirtirler⁷. İstanbul'un fethinden sonra da hükümdar kendilerine geçmiş hizmetlerinden dolayı bir Bizans kilisesini kullanmaları için vermiştir. Sultan II. Mehmed'in İstanbul'un iskânı ve kalabalıklaşması için aldığı bir dizi önlem olduğu bilinmektedir⁸. Dervişler de, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve genişleme döneminde bir iskân ve yerleşme unsuru olarak büyük faaliyet göstermişlerdir⁹. Fatih'in bu davranışı Kalenderî dervişlerinin sayılarının çokluğuna haml edildiği gibi¹⁰, imparatorluk içerisinde ötedenberi bir anarşi unsuru olan Kalenderîlerin bir binaya yerleştirilmesi suretiyle, onları gözönünde bulundurmamak ve disiplin altına sokmak isteyişinin de rol oynadığı yapılan yorumlar arasındadır¹¹. Muhte-

melen her iki görüş de isabetlidir, birbirini tamamlamaktadır. İstanbul'da XV. yüzyılın sonlarında Kalenderîlere ait üç yapının bulunduğu, buralarda görevli şeyhler arşiv kayıtlarından öğrenilebilmektedir¹². 1578-1581 tarihleri arasında İstanbul'da bulunan Alman elçiliği vâzi Salomon Schweigger¹³ de bu şehirde Kalenderîlerin hayli kalabalık olduklarına şehâdet eder, İstanbul'daki tarikat mensuplarından bahs ederken «*Calendier und Torlachi*» lerin âdetleri, yaşayışları hakkında uzun uzun bilgi verir. Bunlar Kalenderîlerdir.

II. İmâret, câmi ve medrese aynı yapı mıdır?

Bu konuda araştırmacılar farklı kanaattedirler. Ekrem Hakkı Ayverdi¹⁴ binanın yani kilisenin Fatih Sultan Mehmed tarafından fakirlere ve miskinlere (derviş) vakfedildiği için Kalenderhâne adını aldığını, sonradan bu yapıya bir medrese ve bir mektep eklendiğini yazar. Onun verdiği bu son malûmatın, bu câminin bir medresesi ile büyük kapısında Arpa Emini Mustafa Efendi tarafından yaptırılan bir mektebi olduğunu kaydeden Ayvansarayî Hafız Hüseyin'e¹⁵ dayandığı âşikârdır.

Ekrem Hakkı Ayverdi çok daha sonraları yayınlanan bir başka eserinde bu yapı için «*görüllüyorki, vakfiyeye göre, burası cuma günleri âyin icrâ olunan bir mevlevihâne ve gelen giden için bir zâviye ve yetimler için bir taamhânedir ... Halbuki 20 sene sonra yazılan muhasebe defterinde adına medrese-i Kalenderhâne ismi verilmektedir. Demek, artık mevlevihâne ve tabhâne sıfatından tecrid edilerek sadece medrese olmuştur*» der¹⁶. Böylelikle Ayverdi, Akatleptos kilisesinin önce *imâret* ve *zâviye*, sonra *medrese*, nihayet

XVIIe siècle dans l'Empire Ottoman», *Osmanlı Araştırmaları, The Journal of Ottoman Studies*, III, 69-80.

15 Ömer Lütfi, «Ayasofya camii ve Eyüb türbesinin 1489-1491 yıllarına ait muhasebe bîlâncoları», *İktisat Fakültesi Mecmuası*, XXIII, 351, 355, 361, 368-369, (kısaltma : Ömer Lütfi Barkan, «Ayasofya»).

16 *Ein neue Reysbeschreibung auss Teutschland nach Constantinopel und Jerusalem*, Giriş : Rudolf Neck, Graz, 1964, s. 195-197 : «Von den Ordensleuten zu Constantinopel».

17 *Fatih devri mimârisi*, İstanbul, 1953, s. 17.

18 *Hadikatü'l-cevâmî* I, 166.

19 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı mimârisinde Fâtih devri 855-886 (1451-1481)*, İstanbul, 1973, s. 428.

7 Bu zat hakkında bak.Günay Kut-Turgut Kut, «Ayvansarayî Hafız Hüseyin b. İsmail ve eserleri», *Tarih Dergisi*, sayı 33, s. 401-439.

8 Ayvansarayî Hafız Hüseyin, *Hadikatü'l-cevâmî*, İstanbul, 1281, I, 166.

9 Bunun için bak. Tahsin Yazıcı, «Kalendariyya», *EP*.

10 Oruc Beğ, *Tevârih-i Âl-i Osman*, yayın, Franz Babinger, Hannover, 1925, s. 111; Mehmed Neşri, *Kitâb-i Cihan-nümâ, Neşri Tarihi*, yayın, Faik Reşit Unat, Mehmet Altay Köymen, Ankara, 1957, II, 691.

11 Halil İnalcık, *The Ottoman Empire, The Classical Age, 1300-1600*, London, 1973, s. 141-142.

12 Ömer Lütfi Barkan, «Osmanlı İmparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak vakıflar ve temlikler, I. İstila devirlerinin kolonizatör türk dervişleri ve zâviyeleri», *Vakıflar Dergisi*, II, 279-386.

13 Osman Ergin, *Türk şehirlerinde imâret sistemi*, İstanbul, 1939, s. 26-27.

14 Ahmet Yaşar Ocak, «Quelques remarques sur le rôle des derviches kalenderis dans les mouvements populaires et les activités anarchiques aux XVe et

câmi olarak kullanıldığına inanmaktadır. Kendisi de ilk bayram namazını bu câmide kıldığını hatırlamaktadır ki, yüzyılımızın başlarına rastlamaktadır.

Semavi Eyice İstanbul'un kuşatılmasına katılan dervişlere Akataleptos manastırının verildiğini, onun kilisesinin de mescid hâline getirildiğini, sonra da câmiye tahvil edildiğini tahmin etmektedir²⁰. Kalenderhâne medresesi'nden bahs eden Cahid Baltacı ise, Mamboury ve Ayverdi'ye dayanır, fakat kendisi arşiv kayıtlarında medresenin Fatih tarafından yaptırıldığını belirten, muahhar tarihli ruûslarda²¹, medresenin Bayezid II zamanında kullanıldığına dair başka kayıtlara rastladığından, Bizans kilisesinin Fatih zamanında önce imaret olarak vakf edildiğini, sonra tashih yapılarak medreseye dönüştürüldüğünü ileri sürer²².

Mubahat Küttükoğlu ise bir makalesinde²³ Kalenderhâne medresesi'nden bahs ederken, J. Pervititch'in İstanbul plânında²⁴ medrese ile câminin ayrı ayrı gösterildiğini, Kalenderhâne câmii sokağı, Kalenderhâne medresesi sokağı adlarını taşıyan iki ayrı sokağın bulunduğunu dikkate alarak, câmi ile medresenin ayrı binalarda bulunduğunu kesin olarak tesbit eder. Bir başka makalesinde ise yayınladığı bir belgede bu medresenin 1914'deki durumunu açıklıkla ortaya koyar²⁵. Gerçekten de, XV. yüzyılın sonlarına doğru Kalenderhâne câmii ve medresesi ayrı ayrı belgelerde zikr edilmektedirler. İstanbul'daki bir kısım vakıfların görevlilerine ve masraflarına ait

20 Semavi Eyice, «İstanbul», *İslâm Ansiklopedisi*, V/2.

21 Bunun için bak. Nejat Göyünç, «XVI. yüzyılda ruûs ve önem», *Tarih Dergisi*, XVII, 17-34.

22 Cahid Baltacı, *XV-XVI. asırlarda osmanlı medreseleri*, İstanbul, 1976, s. 267-270.

23 «1869'da faal İstanbul medreseleri», *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı 7-8, s. 342-344. Burada câmi ve medresenin buldukları yeri gösteren bir de kroki vardır.

24 *Türkiye sigortacılar dairesi merkezîyesi tarafından hazırlanmış İstanbul sigorta haritaları*, İstanbul 1934-1940, pafta 48 (bak. M. Küttükoğlu, aynı eser, s. 343). XIX. yüzyılda İstanbul'a ait harita ve planların bir listesi için bak. Vinocenz Haardt von Hartenthurn, *Die Kartographie der Balkan-Halbinsel*, Wien, 1903, s. 521-522.

25 Mubahat Küttükoğlu, «Dârü'l-hiâfeti'l-aliyye medresesi ve kuruluşu arifesinde İstanbul medreseleri», *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, VII/1-2, s. 1-212, bülhassa s. 70-71.

icmal defterlerinde²⁶ «*cemaât-i hademe-i câmi-i şerîf-i Qalenderhâne*», «*cemaât-i medrese-i Qalenderhâne*» başlıkları altında her iki müessesenin bir çok hususları derlenir. Bu bakımdan her iki yapıyı ayrı ayrı incelemek gereklidir.

a. C â m i. Bizans kilisesi İstanbul'un fethinden sonra bir kısım dervişlere tahsis edilirken, civarındaki birçok ev de bu yapıya gelirden olarak vakf edilmişti. Bu tarihte yapı imâret olarak kullanılmaktaydı, görevlilerinin de unvanları, nitelikleri veya vazifeleri ve günde ne kadar ücret aldıkları şöyledir :

Ş e y h. Günde 10 akçe.

âlim, dine inanmış, dünyadan el-etek çekmiş, başkalarını aydınlatabilecek vasıfta bir kimse.

N â z ı r. Günde 5 akçe.

İmârettekilerin ve misafirlerin yiyeceklerine nezâret etmek, gelenin gidenin hatırını hoş etmek için.

1 Hâfız. Günde 1 akçe.

Cuma günleri namazdan sonra semâ meclisinde mesnevî okuyacak, katılan fakirlerin görüşmelerinden sonra da Kur'andan cüzler okuyacak.

2 Güzel sesli adam. Günde birer akçe.

Semâ meclisinde katılanları aşka getirmek için şiir ve benzeri şeyler okumak üzere.

4 Mutrib. Günde ikişer akçe.

Semâzenlerle birlikte semâ yapacaklar.

İmârette her gün civardaki fakirlerin yiyeceği için 40 akçe, gelenin gidenin yiyecekleri için de 15 akçe, sırf İstanbul'da oturan yetimlere günde 100 akçeden ayda 3.000 akçe, kız ve erkek yetimlere ayda 15 akçe dağıtılması da vakfın şartları arasında idi²⁷. Böylece

26 Ömer Lütfi Barkan, «Ayasofya», s. 351-369.

27 Fatih Mehmet II vakfiyeleri, s. 323 v.d.

Kalenderhâne, Cuma günleri mevlevî âyinleri yapılabilen hem bir imâret, hem bir zâviye hüviyetindeydi.

Muhtemelen kısa bir süre sonra, bu yapının yakınına bir medrese yapılarak vakfiyede belirtilen şartların yerine getirilmesi oraya intikal etmiş, kilise de câmiye dönüşmüştür. Nitekim *Kalenderhâne medresesi* ismine 1489 tarihli bir vakıf muhasebe defterinde tesadüf edilmektedir²⁸, câmiye ait görebildiğimiz en eski kayıtlar ise, şimdilik 16. yüzyılın ilk senelerine aittir²⁹. Bu câminin muhtelif görevlilerinden vakfiyelerde bahs edilmesi³⁰, câminin XVI. yüzyılda İstanbul'da hayli meşhur olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda semtin de Kalenderhâne mahallesi adını almasına her iki yapı sebep olmuşlardır³¹.

Câmi, Ayasofya evkafına bağlı olduğundan, görevlileri ücretlerini oradan almaktadırlar. 1583 tarihindeki görevlileri 1 imam, 1 ser-mahfel, 3 hâfız, 1 muarref, 2 müezzin, 1 kandilci (serâcî) ve 2 kayyumdur³². On sene sonra da görevlilerin adedi değişmemekte, yalnız bazı görev isimlerinde farklılık görülmektedir³³: 1 İmam ve hatîb, 5 hâfız, 2 müezzin, 2 kayyûm, 1 kandilci.

XVIII. yüzyılın ortalarına doğru câminin harap bulunduğu ve Dârü's-saâde Ağası Beşir Ağa³⁴ tarafından tamir ettirildiği bu tamire ait kitâbeden öğrenilmektedir. Bu arada câminin vakıfları da çoğaltılmış³⁵, Beşir Ağa tarafından Bursa'nın bir köyünde bir çiftlik, bağ ve bahçe, yine Bursa'da bir kısım dükkân, Filibe ve Pazarlık'ta basmacılar kârhânesi, yine Filibe'de bir boyahâne, Yunanistan'da Çatalca'da ve Alasonya'da, Ağriboz'da Livadye'de birer çift-

28 Omer Lûtfi Barkan, «Ayasofya», s. 351.

29 Omer Lûtfi Barkan-Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul vakıfları Tahrir Defteri, 953 (1546) târihi*, İstanbul, 1970, s. 280.

30 Omer Lûtfi Barkan-E.H. Ayverdi, *aynı eser*, s. 156, 280, 437.

31 Aynı yazarlar, *aynı eser*, gösterilen yerler.

32 Başbakanlık Arşivi, Maliyeden müdevver defterler, (kısaltma: BA, MAD), no. 5103, s. 161-162, 174.

33 BA, MAD, no. 5305, s. 4, 31-32.

34 Mehmed Süreyyâ, *Sicil-i Osmânî*, İstanbul, 1306-1315, II, 20; *Şem'âd-nisâde Fındıklı Süleyman Efendi Târîhi, Mür'it-tevârîh*, yayın. M. Münir Aktepe, İstanbul, 1976, I, 164.

Dergisi, XVII, 17-34.

35 Ayvansarayî Hafız Hüseyin, *aynı eser*, I, 166.

lik, Yafa'da bir bahçe, küçük bir han, bir kahvehâne ve bir hamam câmiye vakf olunmuştur³⁶.

Câmiye ait ikinci tamir kitâbesinden H. 1271 (1854-1855) tarihinde, yanmış, harap ve bir süredir terk edilmiş durumda bulunduğundan hayır sahiplerinden Hacı Kadri isminde bir zat tarafından tamir ettirildiği anlaşılmaktadır. Muhtemelen câmi, 27 Temmuz 1837 (23 Rabîülahir 1253) Çarşamba günü, karşısındaki bir evde çıkan ve sonradan büyüyen onbeş ev ve bir câmiyi kül eden yangına kurban gitmiştir³⁷.

Kalenderhâne câmiinin minaresi 1928 veya 1929'da yıldırım düşerek yıkılmış³⁸, yakın senelere kadar ibadete açık kalmıştır.

Tamir kitâbeleri. Câminin iki tamirine ait büyük kitâbeler hâlen câminin iç avlusunda durmaktadır. Zamanla yazıları da silinmiş olduğundan okunamayacak durumdadır. Bununla beraber, kitâbelerin eskiden çekilmiş fotoğraflarından her ikisini de okumak mümkün olmuştur³⁹.

1. Kitâbe. Sülûs-celî yazı ile yazılmış olup hattatı tamiri de yaptıran Dârü's-saâde Ağası Beşir Ağa'dır. Kendisinin usta bir hattat olduğu, İstanbul ve Bursa'da bazı yapıların kitâbelerini yazdığı bilinmektedir⁴⁰.

36 Belediye Kütüphânesi, M. Cevdet yazmaları, nr. K 311, s. 51-52. Bu defterden «*Kalenderhâne câmiî icmâl-i evkaf defteri*» diye ilk defa Muzaffer Erdoğan («Osmanlı mimarisi tarihinin otantik yazma kaynakları», *Vakıflar Dergisi*, VI, s. 111) bahs etmekte ise de, isimlidir. S. 1-36 arasında Kalenderhâne'de görevlilerin isim ve aldıkları ücretler kayıtlıdır. Defterdeki kayıtların bir kısmı 1810-1817 senelerine aittir.

37 Hasane Dırağ, *1831-1900 yılları arasında İstanbul yangınları*, İstanbul 1977, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü mezuniyet tezi, daktilolu metin, Tarih Semineri Kütüphânesi, no. 2753, s. 38.

38 Ekrem Hakkı Ayverdi bu hususta iki ayrı ifadede bulunmaktadır: *Fâtih devri mimârisi*, s. 17; *Osmanlı mimârisinde Fâtih devri*, s. 428.

39 Kitâbelerin fotoğraflarını temin eden Dr. Heath W. Lowry'ye, metinlerin okunmasında yardımlarından ve kıymetli fikirlerinden faydalandığım Dr. Orhan Şâik Gökyay'a, Prof. Dr. Ali Alparslan'a ve Dr. İsmail Erünsal'a müteşekkirim.

40 Ali Alparslan, «Mimâri yapıların yazı sanatı bakımından önemi», *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, Humanities*, Vols. 4-5, s. 10.

Kitâbe metni üç sütun ve dört sıra üzere tertip edilmiştir. Metin şöyledir :

- I. a) *Hâzret-i Sulân Mahmûd-i mekârim-pervere*
 b) *Hâk Beşir Ağa gibi bir bende v'îa eyledi*
 c) *Ya'nî kim Dârü's-saadet mesned-i vâlâsını*
- II. a) *İdeli teşrif-i luflî çok dül ihyâ eyledi*
 b) *İşte ez-cümle harâba meylini bu câmi'in*
 c) *Güş idüb evvelkiden pâkize inşâ eyledi*
- III. a) *Oldı el-hâk öyle âbâdân ki ceyrâm değil*
 b) *Anda bir secde kılan der 'hayr-ı vâlâ eyledi'*
 c) *Cevherin şarf eyleyüb Ni'met duâg'ıyî dahî*
- IV. a) *Böyle niyyet-i bâl ile târlîhin imlâ eyledi*
 b) *Nâzır-i beytül-harem Beşir Ağa ihlâs ile*
 c) *Bu muallâ ma'bedi tecdîd ü ihyâ eyledi*

1160

Kitâbenin «Târîh» mısraında, önceki iki mısradaki atıflara uygun olarak «ma'bed» kelimesi çıkartılacak (*ihlâs*), birinci mısradaki «niyyet-i bâl» eklenerek (*imlâ*) binanın tamir tarihi olan 1160 bulunacaktır. Şâiri Ni'met'in hayatı hakkında fazla bilgimiz bulunmamaktadır⁴¹.

2. Kitâbe. Ta'lik yazı ile yazılmış bu kitâbede metin altı beytten ibarettir, her bir beyt bir sıraya yazılmıştır. Kitâbe câminin 1271 (1854-1855)'deki Hacı Kadri Efendi tamirine aittir. Metin şöyledir :

- I. a) *Hamdi'ullah sâye-i şehinşâh-i cihânda naşib eyledi*
hâzret-i mevlâ
 b) *Harâb-âbâd olmuşidi el-ân işâbet eyleyüb âm ihrâq*
- II. a) *Şalât-i hamseden mahrûm qalması mürûr-i eyyâm bu*
ma'bed-i zîbâ
 b) *Bu kişver fetih olunmazdan muqaddem var imiş bu*
câ-yi dilgüşâ

41. Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1975, I, 329.

- III. a) *Muahhar eylemiş mü'mine naşib bu mescid-i 'âlâ vü vâlâ*
 b) *Hâberde gelmiş idi hayrül-mâl men enşakahu*
fî sebîlillah
- IV. a) *Eşhâb-i hayrâtdan Hacı Kadri eyledi sa'yile himmet*
 b) *Her kula müyesser eylemez mevlâ şimdi olduk şânî-i*
bî hemtâ
- V. a) *Hayra sa'y itdiğün eylesün hüdâ ahiretiñ ma'mûr*
 b) *Bâniyânî murâdı ancak duâ-i hayr ile yâd olsun için*
dâimâ
- VI. a) *Lufla imdâd eyleyüb mevlâ didi gevher târlîhin kadriyâ*
 b) *Gelüb bu bânisi eyledi gâye bu câmi-i kalenderi ihyâ*
 1271

Medrese. II. Bayezid devri başlarında zamanının ünlü âlim ve devlet adamlarından Müeyyed-zâde Abdurrahman Efendi'nin⁴² bu medresede müderris bulunduğu⁴³, XVI. yüzyıla ait bir arşiv belgesinde de Fatih Sultan Mehmed'in yaptırdığının kaydedildiği bilinmektedir⁴⁴. Ayasofya vakfına bağlı olduğu için, bu câminin muhasebe defterlerinden 1489-1490 tarihlerinde Kalenderhâne medresesinin müderrisine ayda 1000 akçe ödendiği, günde 2 akçe tahsisatı olan 10 talebesi, bir imamı ve bir kapıcısı olduğu öğrenilebilmektedir⁴⁵. Yine aynı tarihlerde medrese 560 akçe sarfı ile tamir ettirilmiştir⁴⁶. Birbirine yakın olan câmi ve medrese⁴⁷, buldukları mahalleye Kalenderhâne mahallesi denilmesine sebep olmuşlardır⁴⁸.

1582 tarihinde Kalenderhâne medresesi, selâtin medreselerine eş tutulmaktadır⁴⁹. 1587'de bir müderrisi, bir muftî, on talebesi, bir

42. Tayyib Gökbelgin, «Müeyyed-zâde, Abdurrahman Hâtimî Çelebi *İslâm Ansiklopedisi*, VIII, 786-790.

43. Cahid Baltacı, *aynı eser*, s. 268.

44. BA, Kâmil Kepeci defterleri, no. 239, s. 290.

45. Ömer Lütfî Barkan, «Ayasofya», s. 351-352.

46. Ömer Lütfî Barkan, «Fatih camii ve İmaretî tesislerinin 1489-1490 yıllarına ait muhasebe bilançoları», *İktisat Fakültesi Mecmuası*, XXXIII, sayı 1-2, s.

47. Ekrem Hakkı Ayverdi (*Osmanlı mimarisinde Fatih devri*, s. 428) ikisi arasında 70-80 metre mesafe olduğunu söyler.

48. Ömer Lütfî Barkan-E.H. Ayverdi, *aynı eser*, s. 156.

49. BA, Kâmil Kepeci defterleri, no. 239, s. 290.

kapıcısı ve bir sakası vardır. Bunlardan müderrise günde 50, talebelere 6, müde 5, kapıcıya 2, sakaya 1 akçe ödenmektedir⁵⁰. Bundan da müderrisin gündeliğinin, 1489-90 tarihine nazaran % 50, talebelerinkinin % 300 oranında arttığı anlaşılmaktadır.

1864'te «Bozdoğan kemeri kurbünde Kalenderhâne mahallesinde» bulunan bir *Dârü'l-hadîsin* harâb olduğu için tamine teşebbüs edilmekte ise de⁵¹, bu medresenin bizimkisi ile ilgisi olmadığı, muhtemelen Osman Ergin'in bahs ettiği Kalenderhâne câmii yakınındaki iki medreseden biri olduğu anlaşılmaktadır⁵². Nitekim, Kalenderhâne medresesi'nin 1275 (1859-1860) tarihlerinde çok harap olduğu, tamir edilmek istendiği, fakat o zaman buna muvaffak olunmadığı, ancak 1865 yazında Hacı Artin Kalfa tarafından, masrafı II. Bayezid evkafından ödenmek üzere, 20.750 kuruşa tamir ettirildiği görülmektedir⁵³.

Kalenderhâne medresesi 1914'te, mahalle arasında sıkışıp kalmış, arka pencereleri olmayan, ışıktan mahrum, ikisi büyücek ve ikişer kişilik, diğerleri tek yataklı on beş odası, bir gusulhânesi, bir çamaşırhânesi, abdesthâneleri, bir kuyusu olan bir bina olarak tarif edilmektedir. İnşa tarzı da fennî olmadığından içerisi hava almamaktadır, bu nedenle rutûbetlidir, talebe iskânına elverişsizdir. Bu sebeple de ihyâsına lüzum olmadığına karar verilmiştir. Buna rağmen 1918'de medresenin oturulabilir üç odası yangın felâketzedeleri tarafından işgal edilmiştir⁵⁴.

Kalenderhâne medresesi, yakınındaki *Dârü'l-hadîs* medresesi ile birlikte, yerine konservatuar yapılmak üzere⁵⁵, muhtemelen 1930'da yıktırılmıştır⁵⁶.

50 BA, MAD, no. 5305, s. 29. Cahid Baltacı (*aynı eser*, s. 268-270) 1483-1601 arasında bu medresede müderrislik yapanlardan 35 kişinin isimlerini tesbit etmek başarısını göstermiştir; fakat bu liste bazı arşiv kayıtlarının kullanılması ile tamamlanabilir: Karşılaştı. Ö.L. Barkan, «Ayasofya», s. 351-352; BA, MAD, no. 5103, s. 172; MAD, no. 5305, s. 29; İstanbul Şerhiye Sicilleri Arşivi, A/7, s. 4.

51 BA, İrade-Dahiliye, no. 35334.

52 Osman Ergin, *Türk şehirlerinde imaret sistemi*, s. 27.

53 BA, İrade-Dahiliye, no. 37346.

54 Mubahat Kütükoğlu, «*Dârü'l-hilâfetü'l-'aliyye...*», s. 71.

55 Osman Ergin, *aynı eser*, s. 27.

56 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fâtih devri mi'mârisi*, s. 17.